

УДК 330.33/36:332.1

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.6/25>

Дмитрова О.С.

Інститут безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0007-4928-2191

Гончарова К.Г.

Інститут безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-6716-3934

Кривошилюков С.Ф.

Інститут безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0008-5494-8880

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Статтю присвячено проблематиці сучасній стратегії розвитку економічної безпеки. Для України це питання вкрай важливо, враховуючи те, що на економіку впливають не лише зовнішні загрози у вигляді військової агресії, а й внутрішні ризики, такі як недосконалість правового регулювання відносин у сфері економіки, високий рівень тенізації економіки, відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам. Автори роблять висновок, що війна стала серйозним випробуванням для економічної безпеки України, але водночас відкриває нові можливості для її розвитку.

Визначено загальні умови зміни факторів, які впливають на економіку, оскільки вибір стратегії розвитку економічної безпеки держави є важливим та актуальним питанням сьогодення. Зруйновані виробничі потужності, порушені ланцюги постачання, значні людські втрати – все це негативно впливає на стійкість української економіки. Попри всі складнощі, Україна має значний потенціал для подолання цих викликів та відновлення економічного зростання. Створення системи класифікації ризиків і загроз економічній безпеці України та забезпечення більш активного використання наукових досліджень у цій сфері, підвищить рівень обізнаності населення про питання економічної безпеки та сприятиме звершенню цілей сталого розвитку.

Розглянуто напрями побудови системи економічної безпеки держави та проаналізовано її найбільш сильні та слабкі сторони, а також вплив на різні аспекти економічної безпеки, зокрема виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну. Враховувати реалії воєнного часу та післявоєнної відбудови, стратегія повинна базуватися на всебічному аналізі ризиків та загроз, використовуючи більш ґрунтовні методи, які досліджуються авторами.

Акцентовано увагу на необхідності розробки комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного часу та розробці оновленої стратегії економічної безпеки України в умовах сьогодення.

Ключові слова: стратегія, економічна безпека, держава, забезпечення, функція, захист, запобігання, попередження, контроль.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання визначення стратегії розвитку системи економічної безпеки держави, носить в себе не лише теоретичний, а й суто практичний аспект. Стратегія розвитку будь – якого напрямку діяльності включає в себе розуміння першочерговості задач, які повинні

бути виконані для побудови системи, перелік найбільш важливих її складових та чинників, що на неї впливають.

Тому побудова дієвої економічної безпеки держави, починається в першу чергу з вибору стратегії та переліку питань, які вона має охоплювати. Що набуває особливого значення в Україні, в умовах воєнного конфлікту і економічної нестабільності.

Зазначене й обумовлює актуальність дослідження стратегії розвитку економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі питання з даної теми у своїх працях висвітлюють такі вчені, як: Л.М. Акімова, О.І. Барановського, В.Т. Білоуса, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Б.М. Данилишина, Я.А. Жаліла, В.В. Засанського, А.Т. Ковальчука, О.Є. Користіна, Д.О. Кошикова, Н.С. Моргун, В.І. Мельника, В.А. Предборського, С.М. Ратошнюк, А.Г. Чубенка та інші, але на думку авторів, питання побудови стратегії економічної безпеки, не достатньо висвітлені у сучасній науковій літературі.

Метою дослідження є аналіз теоретичних питань побудови стратегії системи економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення належної роботи у сьогоdnішніх складних умовах необхідної роботи вітчизняної системи економічної безпеки. Національна безпека включає в себе таку складову, як економічна безпека і цей елемент повністю висвітлюється у працях О. Мірошниченко, яка зазначає що «економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки» [1]. В свою чергу Шлемко В., та Бінько І., які дають визначення, що «Економічна безпека – це стан національної економіки, яка залишається стійкою до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатна задовольняти потреби людей, суспільства і держави» [2], та інших українських вчених [3; 8]. На державному рівні, «економічна безпека держави, як частина національної безпеки України, також розглядається виключно в рамках її» [9; 10]. Автори підтримують такий підхід, оскільки економічний вплив на загальну національну безпеку не можна недооцінювати. Економіка безпосередньо впливає на всі інші складові національної безпеки України. Конституція України чітко визначає, що забезпечення економічної безпеки є пріоритетом, так само як суверенітет і територіальна цілісність України.

Як і будь яка складна та багаторівнева система – система економічної безпеки складається з різних складових. «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженими Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277, «складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека» [10]. Не всі вчені поділяють даний розподіл, так наприклад Г. Пастернак-Тарану-

шенко, який є одним з провідних фахівців в дослідженні економічної безпеки виділяє в її складових такі аспекти, як «прісноводну, екологічну, харчову, ресурсну, демографічну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, медичну, соціальну, кримінальну, політичну» [11]. В той час, як на О. Баженова, виокремлює лише: інноваційно-технологічну безпеку, енергетичну безпеку, продовольчу безпеку, соціальну безпеку, сировинно-ресурсну безпеку, фінансову безпеку, зовнішньоекономічну безпеку [12]. М.М. Єрмошенко взагалі виносить до складових економічної безпеки лише «фінансову, внутрішню економічну та зовнішньоекономічну складові» [13]. Кожен вчений підходить до розгляду цього питання, відштовхуючись від власного досвіду, на дослідження впливає вага оцінка кожної складової яка впливає на економіку у певний, конкретний проміжок часу.

Даний підхід не може бути використано при побудові загально національної стратегії. Саме по собі поняття «стратегія» – це не загальний і детальний план, що охоплює тривалий період часу, а метод, який використовується для досягнення важливої мети.

У відношенні до економічної безпеки – стратегія, це визначення основних пріоритетів держави у сфері забезпечення економічної безпеки.

Основними завданнями у сфері стратегічного забезпечення економічної безпеки є:

«забезпечення безпеки перед зовнішніми та внутрішніми викликами та загрозами, що гарантується національними економічними інтересами держави та інтересами її громадян, а також збереження та розвиток економічної потужності країни з урахуванням забезпечення національної економічної незалежності та здатності захищати національні економічні інтереси, особливо у сфері високих технологій» [9].

Тому основним державним завданням буде визначення цілей, пріоритетів та основних напрямів розвитку системи економічної безпеки.

І тут ми стикаємося з найголовнішою проблемою. Для довгострокового планування, та визначення цілей потрібно враховувати всі можливі ризики та загрози. А для цього повинна існувати система класифікації загроз та ризиків, затверджена на державному рівні. Яка б враховувала основні питання, які повинні бути враховані при формуванні. Де цей ризик (загроза може проявитись), який рівень збитку від його прояву – від мінімального до максимального, якими інструментами від регулюється, та яким чином його може бути нівельовано.

Рис. 1 Класифікатор ризиків

В умовах глобалізації, одним із ключових аспектів економічної безпеки України є інтеграція в міжнародні економічні процеси. Важливо вжити заходів для підвищення інвестиційної привабливості країни. Серед іншого, варто акцентувати увагу на поліпшенні інвестиційного клімату. Україна повинна зосередитися на створенні сприятливих умов для іноземних інвесторів, що включає покращення правової бази, захист інвестицій та впровадження податкових стимулів для бізнесу.

Варто приділити більше уваги укладенню міжнародних торговельних угод. Розширення мережі вільних торговельних угод з іншими країнами та торговельними блоками допоможе розширити ринки для українських товарів та послуг.

Зниження залежності від традиційних галузей та ринків є критичним для зменшення економічної вразливості. І особливої уваги заслуговує розвиток високотехнологічних секторів. Інвестування в науку та освіту, підтримка інноваційних стартапів та технологічних парків, сприятимуть створенню нових високотехнологічних галузей в економіці.

Підтримка малого та середнього бізнесу також є основою економічної стійкості та джерелом інновацій. Уряд має забезпечити доступ до фінансування, навчання та ринків для малих та середніх підприємств.

Зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів також є ключем до економічної безпеки. А розвиток відновлюваних джерел енергії вимагає вкладення в сонячну, вітрову та біоенергетику, що не тільки знижує залежність від імпорту, але й сприяє сталому розвитку. Модернізація енергетичної інфраструктури, що передбачає оновлення застарілих енергосистем та підвищення енергоефективності промисловості та домогосподарств зменшить загальні енергетичні потреби країни

Лише на основі цього, можна будувати стратегію системи економічної безпеки. В 2021 році, в Україні була затверджена Стратегія економіч-

ної безпеки на період до 2025 рік. В рамках цієї стратегії, загрози для економічної безпеки розглядалися винятково з боку загроз, які впливають на Фінансову безпеку, Виробнича безпека, Зовнішньоекономічна безпеку, Інвестиційно-інноваційна безпеку, Макроекономічна безпеку. Цікавим моментом цієї стратегії, є той факт, що можливість настання військових дій жодним чином не враховується. За винятком питань втрати частини виробничого потенціалу, через тимчасову російську окупацію та у якості фінансової загрози через питання, що були не вирішені, з приводу майна та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України. Інших загроз та викликів пов'язаних із цією складною для кожного України темою, затверджена стратегія не розглядає.

Однією із причин такого підходу, є формування напрямів стратегії, на підходах, які в першу чергу базуються експертних опитуваннях. Головним недоліком експертних методів оцінювання є суб'єктивізм. При формуванні стратегії такі підходи не припустимі та повинні використовуватись лише як допоміжний інструмент.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування стратегія розвитку безпеки держави, дуже складний та відповідальний процес. При її формуванні не можуть використовуватись лише експертні думки, повинна бути У процесі роботи розглянуто основні існуючі підходи до формування стратегії економічної безпеки держави. Проаналізовано наявні нормативні та методологічні документи з цього питання. Запропоновано власні підходи до формування старатегії.

В усіх довоєнних стратегіях економічної безпеки жодним чином не враховувалися можливості розвитку бойових дій. Це призвело до фактичної невідповідності реалій економічної діяльності стратегічним баченням як фахівців, так і керівництва держави. Уникнення такого сценарію в майбутньому вимагає врахування потенційних ризиків економічній безпеці. Це варто робити навіть тоді, коли такі ризики видаються малоімовірними.

Окремої уваги дослідників заслуговує проблема прогнозування економічних ризиків. Відповідний інструментарій вже існує, однак потребує невідкладного оновлення і доповнення, у відповідності до реалій сьогодення.

Список літератури:

1. Мірошніченко О.В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. № 12. С. 8–12.
2. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. Київ : НІСД, 1997. 144 с.

3. Економічна безпека : навч. посіб. / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін. ; за ред. О.М. Джузі. Київ : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
4. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Наєнко ; за заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ, 2011. 299 с.
5. Лекарь С.І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_2_13
6. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.
7. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я.А. Жаліло. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
8. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. Київ : КВШ, 1998. 462 с.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
11. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави. *Економіка України*. 1994. № 2. С. 51–56.
12. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап. *Банківська справа*. 2008. № 1. С. 52–61.
13. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія / М. М. Єрмошенко. Київ : КНТЕУ, 2001. 309 с.

Dmytrova O.S., Honcharova K.H., Kryvoshlykov S.F. THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF UKRAINE IN TODAY'S CONDITIONS

The article is devoted to the issues of the modern strategy of economic security development. For Ukraine, this issue is extremely important, given that the economy is affected not only by external threats in the form of military aggression, but also by internal risks, such as imperfect legal regulation of relations in the economic sphere, a high level of shadow economy, and the lack of an effective program to prevent financial crises. The authors conclude that the war has become a serious test for Ukraine's economic security, but at the same time opens up new opportunities for its development.

The general conditions of changes in the factors affecting the economy are identified, since the choice of a strategy for the development of the state's economic security is an important and urgent issue of the present. Destroyed production facilities, disrupted supply chains, significant human losses – all this negatively affects the sustainability of the Ukrainian economy. Despite all the difficulties, Ukraine has significant potential to overcome these challenges and resume economic growth. Creating a system for classifying risks and threats to Ukraine's economic security and ensuring more active use of scientific research in this area will raise public awareness of economic security issues and contribute to the achievement of sustainable development goals.

The article considers the directions of building the system of economic security of the state and analyzes its most significant strengths and weaknesses, as well as its impact on various aspects of economic security, including production, demographic, energy, and foreign economic security. Taking into account the realities of wartime and post-war reconstruction, the strategy should be based on a comprehensive analysis of risks and threats, using more thorough methods, which are investigated by the authors.

The author emphasizes the need to develop a comprehensive approach to ensuring Ukraine's economic security in wartime and to develop an updated strategy for Ukraine's economic security in the current situation.

Key words: *strategy, economic security, state, provision, function, protection, prevention, warning, control.*